

և մեծամեծ քարեր հարիւր կամ երկու հարիւր գուցէ և աւելի փիթի չափ ծանրութեամբ, որով փակեց հասարակաց ջրի ընթացքը փոխելով ուղղակի քաղաքի վերայ, շտեմնուին այս ահռելի վայրկեանները, որ մայրերը իւրեանց որդիքը գրկած փողոցից փողոց շնչասպառ կաճապարէին իւրեանց տները. նոյն միջոցին աղաղակ և ճիչ բնակչաց Շահարի անպատմելի էր և նորան արձագանք կտար միայն երկինք իւր տխուր որոտմունքներով: Չայնր անդադար չէին լսել այսպէս տեսելով՝ փախէք փախէք ահա հեղեղը գալիս է, և գոցցես մի ակնթարթի մէջ ողորկեց քաղաքի երեք մասն, և այս մասերի շատ տներ և շէնքեր՝ նոյեան տապան ձեւացան ջրի երեսին և շատերը բոլորովին յուսահատ իւրեանց գոյքը և կարասիքը և ամեն մէկ հարստութիւնները աղատելուց, կիտութային միայն իւրեանց որդւոց և ընտանեանց օգնելու՝ ոմանց բարձրացնելով ծառերի վերայ, և ոմանց տանիքների վերայ, և այսպէս կապահովէին իւրեանց զաւակները և գերդաստանները: Հեղեղն անխնայ զոհեր էր բերում, թէ մարդ՝ թէ անասուն և թէ պոչ և կարասիք, և անցնում էին ջրի երեսից մեծամեծ արկըղներ և պղնձեղէններ և շատ գորգեր, որոնցով ամրացնում էին իրենց դռները, որ ջրեր չթափուին ներս տների մէջ: Իւրաքանչիւր դրան առաջ վերմակներ, անկողիններ անխնայ ձգուած ջրի երեսին՝ շատերը կեցած և ծածկուած տղմերով ջրի մէջ և շատերը սուզելով անցնում էին դէպի քաղաքի հրապարակները: Քուրը անցնում էր նոյն սաստկութեամբ մինչև Կ ժամ: Հարիւրաւոր ներս ծուռ և երբեմն լայն և երկայն արբունի փողոցներից:

Այս տխուր տեսարանին ի նշ շտապով կիտութային մեծ և փոքր իշխան և հասարակ անձինք համարեա թէ կիտով չափ մերկացած ջրի մէջ՝ երբեմն սուզելով՝ երբեմն լողալով և երբեմն գլորվելով կիտութային օգնութիւն իւրեանց հարազատներին: Ծնողներ՝ որոնք չէին գտնում ընտանեաց կամ որդւոց մէկին, նոյն ժամայն կայծակի պէս դուրս նետուած կորոնէին իւրեանց որդիքը լայնով և աղաղակելով փողոցից փողոց, կարծելով թէ իրենց որդիք կամ ընտանիք ընկղմած լինին ջրի մէջ, և հետզհետէ կրարձրանար լացի և ա-

ղաղակի ձայներ հարիւրաւոր տներից և շատ փողոցներից, որ չէր պակաս հեղեղի ձայնից: Մայրեր, որդեակներ կլայն, և գեռահաս մանուկներ իւրեանց մայրեր, ոմանք ձեռքները կուրծքներին դրած սրտերի խորքերից հառաչանքներ կարձակէին իւրեանց հարազատների համար, կէսք կը փետէին իւրեանց գլխների հերքեր, և վա՛յ կուտային զլիններին, և շատերը ծնկներին զարկելով ուշաթափ երկիր կանկանէին, միայն այս և այսպիսի հառաչանքներով, ո՛հ, որդեակ, ո՛հ, մայրիկ և վա՛յ քոյրիկ, Ի՞նչ սիրտ և ի՞նչ հոգի կարող էր անտարբեր մնալ այս թշուառ և ողորմելի տեսարանի մէջ, և ո՞վ կարող էր արդեօք մխիթար հանդիսանալ սրդեկորոյս ծնողաց, բայց և այնպէս կանկարանային անգամ մերձաւոր ազգականները մէկմէկու օգնելու՝ երբ նոյն վտանգի մէջ էր գրտնում իւրեան և իւր ընտանեաց:

Այս հեղեղը զոհ ունեցաւ նորգայ այգիների մէջ մէկ այր ծերունի, և մէկ կին, իսկ Շահարում մը մէկ տուն երեք ընտանիքով, մէկ ծերունի և նորա կինը և նորա տաննեւօթնամեայ կոյս օրիորդը, որոց երեքի զիակները գտնուեցան ոչ այնքան հեռու մէկմէկուց, թէ և զանազան փողոցներում, մօտ Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցւոյն, բայց մերկ և անհագուստ բոլորովիմբ: Այս հեղեղից խեղդուածների և մեռածների թիւը հասնում է 17, թէ Հայ, և թէ այլազգ, որոց վեցն Հայ են, իսկ ինն Տաճիկ:

Քաղաքի վնասն ոմանք հաշվում են 150,000 և ոմանք 200,000 և շատերը կէս միլիոն մանէթ ասում են. եթէ այժմ չէ հասնում վնասն 500,000-ի՝ բայց շուտով կգերազանցէ այս գումարից, որովհետեւ գեռահարիւրաւոր տներ կան կիսակործան և հետզհետէ կործանվելու և քանդուելու վրայ են, և հարիւրից վեր տներ այս երեք մասի մէջ իսպառ ոչնչացած են, և շատ այրիներ քարերով լցուած և մէկ քանիսը իսպառ աւերակ դարձած:

Այս հեղեղը յառաջ է եկել անձրևախառն կարկտից, որ շատ քանակութեամբ զիգուել է Պոտայից արևելեան հարաւ եղած լեռների ստորոտներումը և մէկ քանի գիւղերի յանգերումը, այս ինքն Դեհլիէի, Դէր-Բախի, Գըվէղի և Ար-

հասցի, եւ պատմում են բնակիչները՝ թէ կար-
կաների մեծութիւնը հաւկթի չափ և երբեմն մեծ
սառուցի կտորներ վայր էին թափում այնպիսի
սաստկութիւնով, որ դաշտումը դանուած շատ
անասուններ և հարկուաւոր ոչխարներ ոչնչացել էին
այս յիշեալ զիւղերում և նոցա շրջակայքերում:

Այս հեղեղի ջրերը իւրաքանչիւր փողոցնե-
րից վաղելով աջ և ձախ աւերելով և քանդելով
զանազան փողոցներում կմիանային և կանցնէին
քաղաքի հասարակաց մեծ պարտիզից և մեծ հը-
րապարակից, և երեք վերստ հեռաւորութեամբ
արուարձաններից քաղաքիս Զաւթ-աղէ, և Նէր-
շէն-թաւէ ձորակի միջից անցնելով՝ ուղղակի
դէպի Ուլ-խան-զիւղը ճաճկաց, և քիչ սորա-
նից հեռու Հրազդան գետն կթափի զանազան բն-
րաններով՝ որ Երևանից 15 վերստ հեռաւորու-
թիւն ունի:

ԿԱՐԱՊԵՏ ՎԱՐՉԱՊԵՏ ԱՅՎԱԶԵԱՆՆ:

1875 - 28 - Ն ՈՔՏԱԲՐԵՆԻ

յերեւան:

ԱՐԽԻՊԵԱՆՑԻ ՆՈՒԷՐ

Խաւար-թաւէն Արարատ Ամառայ.

Եւ կարգացի խորին աւաղութիւնով՝ ներկայ
տարւոյս Յուլիս ամսուայ Արարատ արտառական
ամառորի թերթերի մէջը զետեղուած բազմատա-
ղանդ ծերունի Պ. . . Գարրիէլ Պատկանանցի
յօրինած իմաստայից յօդուածն, իսկոյն համո-
զուեցայ դէպի նորա արդարացի դուռածներն,
որի մասին արդարեւ ամենայն վիճակում բաց ի
սրաշտօնական գործով զբաղուած հօգեօրական-
ներիցն, կան ևս հօգեօրականներ և վարժապետ-
ներ, որք եթէ կամովին չկափուցին իւրեանց տե-
սարաններ և չկանոն իւրեանց լսելիքները, եղեալ
ազգասարժանք լուրերն կարող են հաղորդել Ա-
րարատայ Խմբագրութեանը ի հրատարակութիւն և
ի խրատուութիւն մեր համազգեաց սիրելիներին.
ահա ես իմ լսածները և տեսածները ազատ պա-
հելով այն կամակոր իրողութիւններէն՝ կցանկամ
յատնել մեր ազգապարժանք Արարատայ Խմբագրու-
թեանը մի հաւաստի լուր, թէ՛ Նուխաբաղաբա-
ցի այժմ վերաբնակուող ի Տիփլիս քաղաքի պա-

տուաւոր և ազգասէր վաճառական Պարոն Դա-
ւիթն Արխիպեանց, հերուն հետէ թէ և շարժուած
էր իւրեան վառվառն և ջերմ եռանդովս Նուխա-
վիճակումն մի Աստուածահաճոյ ձեռնարկութիւն
սկսանել, սակայն չլինելով մի սկզբնապատճառ
յիշեալ ազգասէր անձի, նորա օգտաւէտ իղձն և
յօժարակամ փափազն կմնար անկատար իւր
բնական եռանդոտ սրտի յանդաստանի խորշերումն
ծածկուած. իսկ մեր այժմեան Փոխանորդ Բարե-
շնորհ Վարդապետ Մուրատեանցը ըստ ամենայնի
համաձայն մեր օրդեսէր Աստուածընտիր Վեհա-
փառ Գէորգայ Դ-րդ Վաթուղիկոսի Հայրախնամ
ուսումնասէր և մեծագործ Սուրբ կամանքն, ուս-
տի փոյթ կալաւ իւրեան վերայ անխուսափելի
պարտաւորութիւն համարե ու, քահանայապատ-
շած ազգու սրտառուչ համոզանքով ստացաւ
յիշեալ Պարոն Արխիպեանցէ երեք հարիւր ռուբ-
լի դրամ, և իւրեան քրտնաջան յատուկ վերա-
հասութիւնով անցեալ 1871 ամին վերանորո-
գել տուաւ ճալթու առաքելաշէն կառուցեալ
յանուն սրբոյն Աստուածածնայ վանքի հոյակապ
Ուսումնարանի թերութիւններն, որ ազգասէր
անձինքներն երբ կտեսնէին նոյն դպրոցի դուռ-
թիւնը՝ նորանց քնքուշ սրտերը ճմուլի կսկսուէր,
որ ահա փառք Աստուծոյ զկնի աւարտելոյն նոյն
վանքի դպրոցի թերի շինութիւնը, արդէն նոյն վան-
քումն կայ Վանահայր Մայր Աթոռոյ բնիկ միա-
բան Եղիշէ Վարդապետն Ամատունի, և ունի
քսանաչափ Հայ մանկտի աշակերտներ, և կու-
սուցանէ նոցա իւրեանց Մայրենի լեզուի գրա-
կանութիւնը, և յոյս կայ առաւել ևս ճոխանան
նոյն դպրոցի աշակերտներն յուսումն, ի յաւեր-
ժական յիշատակ նոյն Պարոն Արխիպեանցին:

Ուստի այս իմ հակիրճ յօդուածս ուղղե-
լով դէպի յարգոյ Արարատ ամառորի Խմբա-
գրութիւնը և խնդրեմ խոնարհաբար տեղի տայ
իւր պատուական թերթերի մէջը հրատարակել
այս սակաւաքանակ զրուածս ի լուր և ի զիտու-
թիւն մեր բարեմիտ ազգայնոց, կցորդումեմ և
այս էլ թէ երբ որ տեսի հրատարակուած այս
իմ զուգնաբեայ յօդուածս, այն ժամանակն ես
պատրաստի եմ ու համոզուած իմ գրիչս ձեռքս
վեր առած առանց ձանձրանալոյ գրել և հաղոր-